Cristinel Sava

O COPIE ARDELENEASCĂ INEDITĂ A *CELOR DOUĂSPREZECE VISE ÎN TÂLCUIREA LUI MAMER*

Recent, am publicat o versiune fragmentară a *Celor douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer* descoperită pe filele albe de la sfârşitul unui *Bucvar* tipărit, cel mai probabil, în intervalul 1756–1760, la Iaşi. Este, din câte cunoaştem până acum, singurul exemplar dintr-o a doua ediţie amplificată a *Bucvarului* tipărit în 1755, tot la Iaşi, sub patronajul mitropolitului Iacob Putneanul[1]. Întrucât din versiunea publicată de noi (siglată Bu în stema manuscriselor acestui text[2]) lipseau nu doar sfârşitul, ci şi începutul, am obţinut din partea custodelui de la sala de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române din Bucureşti permisiunea de a cerceta dosarele cu foi şi fragmente desprinse din diverse manuscrise sau tipărituri (bineînţeles, conţinutul unor astfel de dosare nu este catalogat decât în scriptele interne ale secţiei de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române). Într-unul din aceste dosare (cel care poartă numărul 4223), am descoperit o copie inedită a aceluiaşi text, purtând titlul *Învăţătură la vreamea de apoi*. În articolul de faţă oferim o descriere a manuscrisului, precum şi o ediţie a acestei versiuni a *Celor douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer*.

DESCRIEREA MANUSCRISULUI

Dosarul nr. 4223 conţine o serie de acte şi fragmente de manuscris datând din secolele al XVIII-lea – al XIX-lea. Nu am avut acces la întregul dosar, ci la o parte din el, în care erau incluse următoarele:

– Act de vânzare din 18 martie 1725: Stoica, fiul lui Stoica Bumala, îi vinde lui Obreţen Braşovean zece pogoane de vie lucrătoare în Dealul Dăltiţelor, cu 50 de taleri pogonul.
– Adeverinţă din 2 august 1830: locuitori din Valea Mieilor adeveresc că un anume Gavrilaşcu, zet Ivaşcu, avea prăvălie şi cuptor de pâine şi bărbierie.

[1] Cristinel Sava, *O nouă versiune a* ***Celor douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer***, în *Limba română*, LXVII, 2018, nr. 3–4, p. 341–367 (siglată Sava, *O nouă versiune*). Pentru discuţia privind caracterul amplificat sau neamplificat al acestei ediţii, vezi Gabriel Mihăilescu, ***Bucvarul*** *mitropolitului Iacov Putneanul*, în *Analele Putnei*, VI, 2010, nr. 2, p. 96–98 şi Sava, *O nouă versiune*, p. 346–347.

[2] Pentru stema manuscriselor adusă la zi, vezi *infra*, p. 56, unde reproducem stema din Sava, *O nouă versiune*, p. 361.

LR, LXIX, nr. 1, p. 49–66, Bucureşti, 2020

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)

– Foaie de zestre din 22 februarie 1840, dată de Frusinei din Valea Mieilor.
– Act de vânzare din 1 iunie 1788: Matei, fiul lui Gavrilaşcu, îi vinde unchiului său, Mihăilă, un pogon de vie cu 100 de taleri în Valea Mieilor.
– Copie după un act de vânzare din 30 august 1796: Ioan Frangulea şi Matei logofăt îi vând lui Mihăilă Catargiu o vie în Valea Mieilor.
– Fragment probabil din cartea *Faptele apostolilor*; *incipit*: „Glas din ceriu vine şi limbi ca foc să împarte. Limbile să aşază la fieşcare din ucenicii şi ucenicii să umple de Duh Sfânt. Iar Sfântul Duh face arătată lucrare lui prin graiul cel de multe limbi al ucenicilor, carele mirare şi spăimântare a pricinuit celor ce asculta. Şi au tras din ei pre mulţi cătră credinţa la Hristos...”
– Fragment dintr-un *Otpust de toate zilele*.
– Act de vânzare din 25 aprilie 1780: Gavrilaşcu din Ploieşti îi vinde cumnatului Mihăilă trei pogoane şi jumătate de vie cu 160 de taleri pogonul.
– Act de vânzare din 30 august 1790: Frangulea îi vinde unchiului său, Mihăilă Cantaragiul, o vie de două pogoane şi jumătate cu 140 de taleri pogonul.
– Cuvânt funebru la moartea lui Dimitrie Filipescu, semnat de vărul acestuia, Costandin Gheorghie Filipescu, datat 9 mai 1843.
– Cuvânt de laudă pentru Regulamentul Organic, din secolul al XIX-lea.
– Comedie nouă (secolul al XIX-lea).
– Întrebări şi răspunsuri, text prescris de dascălul Iordache Bârlădeanu, din Hilişăi, ţinutul Bârladului.
– *Crezul moldovenilor* (parodie după crezul bisericesc; secolul al XIX-lea).
– Fragment în limba italiană.
– „Această rugăciune să zice după pravila călugărului.”
– Fragment de manuscris conţinând câţiva psalmi versificaţi şi *Învăţătură la vreamea de apoi*.
– Enache Iacovache, *Studiu istoric asupra Moldovei, mai ales asupra Eteriei.*
– *Co<n>dică ţivilă, sau politicească, a prinţipatului Moldovii*, de C. Sturza, vel logofăt, Iaşi, 26 noiembrie 1833 (copie după tipăritură).

Manuscrisul care ne interesează (antepenultimul în lista de mai sus) se prezintă în stare bună, doar ultima filă având rupt colţul exterior din partea de jos. Are dimensiunile de 16,3 × 11,3 cm şi este compus din 20 de file numerotate mecanic de la 01 la 20, ceea ce înseamnă că, atunci când au fost numerotate filele, fragmentul era deja desprins sau cu acea ocazie a fost desprins de pe suportul original. Mai există şi o numerotaţie veche, cu cifre arabe, în cerneală de culoare maronie, de la 331 la 350. Pe prima filă, în colţul din stânga sus, este notat în creion, cu cifre arabe, numărul 4443, care ar putea fi un număr de dosar (dosarul în care se află în momentul de faţă purtând numărul 4223). În colţul din stânga jos, este trecut numărul de identificare a fragmentului în cadrul dosarului în care se află acum, şi anume 46.

O însemnare de pe f. 20^{r}, făcută de un angajat al Bibliotecii Academiei Române, indică faptul că fragmentul a fost iniţial ataşat unuia din exemplarele

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)

Catehismului trilingv (sârbo-româno-german) tipărit la Viena în intervalul 1774–1780[3]: „din CRV 385 Dublet". Pentru acest *Catehism* însă, Biblioteca Academiei Române deţine patru dublete, aşa că nu ştim căruia dintre ele i-a fost ataşat fragmentul de manuscris. Chiar dacă eliminăm dintre posibilele suporturi dubletul 4, care păstrează încă intactă legătura originală, tot mai rămân celelalte trei dublete, care au fost restaurate în legătură modernă. Din analiza de până acum, este greu de spus care anume dintre ele ar fi putut constitui suportul iniţial al acestui fragment de manuscris. Toate dubletele au paginile de aproximativ aceleaşi dimensiuni ca ale manuscrisului. Dubletul 2 prezintă ca argument faptul că nu mai are nicio filă suplimentară adăugată, spre deosebire de celelalte. În favoarea dubletului 3 pledează faptul că îi lipseşte ultima filă, astfel încât numărătoarea paginilor tipăriturii se opreşte la 330; în această ipoteză, numărătoarea veche din fragmentul de manuscris ar continua numărătoarea filelor tipăriturii. Însă acest dublet este foarte deteriorat pe ultimele file, or manuscrisul nostru este bine conservat. S-ar putea explica acest fapt dacă am admite că cele două au fost coligate de proprietar ulterior deteriorării tipăriturii. Pentru dubletul 1 putem reţine ca argument prezenţa unei slove asemănătoare (ѳ) în încercările de condei de pe filele liminare ale tipăriturii şi ale fragmentului de manuscris, însă acest dublet mai are o filă albă la finalul textului tipăriturii. În stadiul actual al cercetării noastre, nu putem spune cu siguranţă la care dintre dublete a fost ataşat manuscrisul.

Fragmentul de manuscris constă în două caiete de dimensiuni diferite, nenumerotate, cusute împreună. Primul caiet a fost format iniţial din 16 file, din care au mai rămas doar 14, două file fiind rupte din cotor. Al doilea caiet este format din 6 file. Hârtia este de mai multe tipuri (sunt prezente, ca filigrane, două variante de inorog [f. 4 şi 7] şi alte două filigrane care nu se pot distruge clar), dar în ambele caiete am putut identifica hârtie cu aceeaşi contramarcă – „Kertsesora" [f. 6→11, 19→17] – produsă în moara de hârtie din Cârţişoara, j. Sibiu, întemeiată de familia nobiliară Teleki în 1785. Textul *Învăţăturii la vreamea de apoi* începe pe ultima pagină a primului caiet şi se continuă până pe prima pagină a penultimei file din cel de-al doilea caiet: f. 14^{v}–19^{r4}.

Pe lângă textul *Învăţăturii la vreamea de apoi*, manuscrisul mai conţine patru psalmi din *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei (psalmul 103, într-o variantă prescurtată şi cu o parte din versuri reordonate, psalmul 5, psalmul 57, din care sunt omise două versuri, şi psalmul 100, cu unele versuri reordonate, alte versuri omise, iar finalul înlocuit cu patru versuri din psalmul 48 şi alte patru versuri care nu aparţin niciunui psalm), copiaţi de Ioan Popovici, dascăl în Glâmboaca,

[3] Cf. Ioan Bianu şi Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche (1508–1830)*, tomul II: *1716–1808*, Bucureşti, 1910, p. 205, care stabileşte intervalul de tipărire între anii 1774 (anul când forma aceasta a catehismului mic a fost aprobată de sinodul de la Karlowitz) şi 1784 (când apare o nouă ediţie a acestui catehism doar în limbile română şi germană). Totuşi, o însemnare din 10 iulie 1780, aflată pe versoul filei albe de la finalul exemplarului cu cota CRV 385 Unicat, restrânge acest interval la 1774–1780.

[4] Precizăm că în acest articol urmăm numerotarea mecanică.

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)

localitate în j. Sibiu[5] (f. 1^{v}–10^{r}), o copie a tablei înmulţirii (f. 12^{r}), un text scurt cu cele 72 de nume ale lui Isus Hristos (f. 12^{v}–13^{r}) şi cele 72 de nume ale Fecioarei Maria (f. 13^{r}–14^{v}), copiat în anul 1790 de popa Ioan Muscovici, probabil paroh în aceeaşi localitate Glâmboaca, urmat de textul incomplet al *Învăţăturii la vreamea de apoi*, copiat de altă mână la o dată nespecificată (f. 14^{v}–19^{r}). Prima pagină a manuscrisului şi ultimele trei conţin diverse însemnări, iar alte trei pagini (f. 10^{v}–11^{v}) sunt albe.

Caracterul incomplet al textului *Învăţăturii la vreamea de apoi* nu este, ca în alte cazuri, urmarea distrugerii fizice a manuscrisului, ci a faptului că autorul acestei copii a întrerupt scrierea textului şi nu a mai reluat-o. A fost probabil o întrerupere forţată, deoarece textul nu este părăsit la finalul unei fraze, ci chiar după formula care introduce întrebarea prin care Mamer îi cere împăratului să îi descrie al zecelea vis: „Şi iară zisă” (f. 19^{r}). Spre deosebire de versiunea publicată de noi anterior, căreia îi lipseau atât începutul, cât şi sfârşitul, această copie nu are lipsă decât materia ultimelor trei vise, fiind prezent inclusiv titlul textului.

Dintre însemnări, cele mai importante sunt cele care menţionează diverse persoane: „S-au scris prin mine, Vasilie Popovici, anul 1803, iunie 20” (f. 1^{r}); „*Manus*[6] Ioan Popovici, dascal în Glâmboaca” (f. 10^{r}); „Acesta e număru preacuratei Fecioarei Marie. Popa Ioa*n* Muscovici. Ano 1790” (f. 14^{r}); „Scris-am eu, Toma popa” (f. 19^{v}). Însemnarea lui Vasilie Popovici este scrisă cu alfabet latin şi ortografie românească, cea a lui Ioan Popovici este scrisă cu alfabet latin şi ortografie maghiară, iar ultimele două sunt scrise cu alfabet chirilic.

PERSOANA COPISTULUI

Din păcate, nu deţinem informaţii privind identitatea autorului acestui fragment din textul *Învăţăturii la vreamea de apoi*. Există trei mâini care au copiat texte pe acest scurt manuscris: dascălul Ioan Popovici din Glâmboaca, preotul Ioan Muscovici (probabil din aceeaşi parohie) şi copistul necunoscut al textului care ne interesează (de asemenea, probabil din aceeaşi parohie). Grafia copistului necunoscut nu seamănă cu grafia celorlalte texte sau însemnări.

DATAREA ŞI LOCALIZAREA TEXTULUI

În ceea ce priveşte datarea textului, nu cunoaştem decât termenul *a quo* – 1790, din însemnarea aflată pe f. 14^{r}, deci chiar pe pagina anterioară începutului textului. Un posibil termen *ad quem* ar putea fi însemnarea de pe prima filă, a lui

[5] Pentru identificarea localităţii, vezi *infra*, secţiunea despre localizarea manuscrisului.
[6] Lat., în trad.: *mâna*.

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)

Vasilie Popovici, din 20 iunie 1803. Totuşi, ţinând cont de faptul că textul începe pe pagina imediat următoare celei pe care se află însemnarea din 1790 şi de faptul că acest manuscris este cvasi-identic cu cel copiat de Vasile Stănilovici din Avrig, j. Sibiu, la 12 martie 1787 (G în stema manuscriselor), suntem îndreptăţiţi să presupunem că a fost scris la scurt timp după 1790, dacă nu chiar în 1790.

Pentru localizare, dat fiind că întâlnim acelaşi tip de hârtie în ambele caiete ale scurtului fragment, putem presupune că toţi cei care au copiat texte aparţin aceleiaşi parohii, din Glâmboaca. Trei localităţi de pe teritoriul României au purtat sau încă poartă acest nume: Glâmboca, un cătun contopit în satul Borşa, din j. Maramureş, Glâmboaca (actualmente Glimboca), sat din j. Caraş-Severin, în apropiere de Caransebeş, şi Glâmboaca, sat din j. Sibiu, în apropiere de oraşul Avrig, de care şi aparţine[7]. Se pune problema care dintre aceste localităţi este cea la care face referire însemnarea dascălului Ioan Popovici. Asemănarea menţionată între textul de faţă şi ms. G ne face să credem că este vorba despre satul Glâmboaca din j. Sibiu, mai ales dacă ţinem cont că, pentru acest sat, există atestată forma Glimboaka (aceeaşi din însemnarea dascălului Ioan Popovici) în anul 1750[8]. Identificarea noastră este confirmată şi de faptul că în cuprinsul fragmentului de manuscris a fost folosită hârtie produsă în acelaşi judeţ Sibiu.

De altfel, şi trăsăturile lingvistice concordă cu localizarea acestui text în zona Sibiului: păstrarea formei etimologice *strein* (f. 16^{r})[9], păstrarea nealterată a lui *e* medial aton în *fecior* (f. 15^{v}, 17^{v})[10], sincoparea lui *e* în *dreptate* (f. 15^{r}, 16^{r}), *dreaptă* (f. 16^{r}), *drepţi* (f. 18^{v})[11], forma necontrasă *priimi* (f. 19^{r})[12], refacerea lui *o* în *ospăta* (f. 16^{v})[13], trecerea lui *u* la *o* în *preoţi* (f. 17^{v}, 18^{r})[14], păstrarea diftongului *ea* sub accent, în poziţie finală, în *avea* (f. 18^{r}), *bea* (f. 18^{r}), *cădea* (f. 15^{r}, 16^{v}, 18^{v}), *căţea*

[7] Cf. Ion Iordan, Petre Gâştescu şi D. I. Oancea, *Indicatorul localităţilor din România*, Bucureşti, 1974, p. 148, şi Coriolan Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, Bucureşti, [1967], vol. I, p. 266 (siglat Suciu, *Dicţionar istoric*).

[8] Suciu, *Dicţionar istoric*, p. 266.

[9] Ion Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti, 1975, p. 104 (siglată Gheţie, BD).

[10] Gheţie, BD, p. 105–107.

[11] Gheţie, BD, p. 110–111; în contrast, textul copiat de Vasile Stănilovici, tot în aceeaşi zonă, conţine şi forme nesincopate: *dereptatea* (p. 236), *direaptă* (p. 236) (Alexandru Mareş, *Cele douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer*, în Ion Gheţie şi Alexandru Mareş [coord.], *Cele mai vechi cărţi populare în literatura română*, vol. VIII: *Cărţi populare de prevestire: Cele douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer. Învăţătură despre vremea de apoi a proorocului Isaia*. Studii monografice, ediţie şi glosar de Alexandru Mareş, Bucureşti, 2003, p. 53 [siglat Mareş, *Cele douăsprezece vise*]; numerele de pagină pentru acest manuscris sunt preluate din ediţia publicată de Moses Gaster în *Studies and Texts in Folklore, Magic, Medieval Romance, Hebrew Apocrypha and Samaritan Archaeology*, Londra, 1925, vol. 1, p. 225–238).

[12] Gheţie, BD, p. 111; în contrast, ms. G conţine forma contrasă *primi* (p. 237). În dreptul textului de faţă, nu putem stabili însă cu certitudine că această formă acoperă rostirea reală a copistului întrucât acesta mai scrie şi alte cuvinte cu dublu *i*: *viis* (f. 14^{v}, 18^{r}), *piildă* (f. 16^{r}). Din acest motiv, în cuprinsul ediţiei, am transcris cuvântul *priimi* cu diftong, dar am dat ca lecţiune posibilă forma nediftongată.

[13] Gheţie, BD, p. 115.

[14] Gheţie, BD, p. 116–117.

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)

(f. 17^{v}), *ferbea* (f. 16^{v}), *păştea* (f. 18^{r}), *rodea* (f. 17^{r}), *sărea* (f. 16^{v}), *tăcea* (f. 17^{v}), *vedea* (f. 16^{v})[15], *f* nepalatalizat în *ferbând* (f. 16^{v}), *ferbea* (f. 16^{v}), *să fie* (f. 14^{v}, 16^{v}), *va (vor, ar) fi* (f. 15^{r}, 16^{r}, 16^{v}, 17^{r}, 18^{v}, 19^{r})[16], caracterul dur al consoanei *t* în *nestâns* (f. 18^{r})[17], caracterul dur al consoanelor *s*, *z* şi *ţ* în *arsă* (f. 18^{v}), *căţăi<i>* (f. 17^{v}), *dumnezăieşti* (f. 15^{r}), *Dumnezău* (f. 14^{v}, 16^{r}, 18^{r}, 18^{v}), *mearsă* (f. 14^{v}), *să* (= *se*) (f. 14^{r}, 15^{r}, 15^{v}, 16^{r}, 17^{r}, 17^{v}), *sămăna* (f. 15^{v}), *său* (= *seu*) (f. 16^{v}), *şasălea* (f. 17^{v}), *visăle* (f. 14^{v}), *zisă* (f. 14^{v}, 15^{r}, 16^{r}, 16^{v}, 17^{r}, 17^{v}, 18^{r}, 18^{v}, 19^{r}) (cf. însă forme în care aceleaşi consoane au rostire moale: *avuţie* [f. 19^{r}], *puţin* [f. 15^{v}], *puţini* [f. 18^{v}], *seminţile* [f. 15^{v}], *secera* [f. 15^{v}], *ţie* [f. 14^{v}], *vor zice* [f. 17^{v}, 19^{r}], *zisă* [f. 14^{v}, 15^{r}, 16^{r}, 16^{v}, 17^{r}, 17^{v}, 18^{r}, 18^{v}, 19^{r}])[18], caracterul dur al consoanei *ş* în *îş* (f. 19^{r}), *mişăi* (f. 19^{r}), *mişăl* (f. 16^{r}), *nu-ş* (f. 18^{v}), *şi-ş* (f. 17^{r}) (cf. însă şi variantele cu *ş* moale ale aceloraşi cuvinte: *îşi* [f. 17^{r}, 18^{r}], *mişei* [f. 16^{v}], *nu-şi* [f. 15^{v}, 17^{r}], dar şi alte cuvinte în care consoana *ş* are tot caracter moale: *ce-şi* [f. 17^{r}], *mincinoşi* [f. 18^{v}])[19], caracterul dur al consoanei *ş* în *şasălea* (f. 17^{v}) şi *şaptelea* (f. 18^{r})[20], prezenţa fricativelor *z* şi *j* în *ai (au) văzut* (f. 14^{v}, 15^{r}, 16^{r}, 16^{v}, 17^{r}, 17^{v}, 18^{r}, 18^{v}, 19^{r}), *căzu* (f. 18^{v}), *doauosprăzeace* (f. 14^{v}), *dumnezăieşti* (f. 15^{r}), *Dumnezău* (f. 14^{v}, 16^{r}, 18^{r}, 18^{v}), *grumazi* (f. 18^{r}), *jurământ* (f. 19^{r}), *miiază-vară* (f. 15$^{r–v}$), *va ajunge* (f. 15^{v}), *va judeca* (f. 18^{r}), *văzuiu* (f. 15^{r}, 16^{r}, 16^{v}, 17^{r}, 17^{v}, 18^{r}, 18^{v}, 19^{r}), *vor zice* (f. 17^{v}, 19^{r}), *zilele* (f. 15^{v}), *zisă* (f. 14^{v}, 15^{r}, 16^{r}, 16^{v}, 17^{r}, 17^{v}, 18^{r}, 18^{v}, 19^{r})[21], caracterul moale al consoanei *r* la finalul cuvintelor *cărturariu* (f. 14^{v}), *ceriu* (f. 15^{r}, 16^{r}, 18^{v}), *mărgăritariu* (f. 18^{v})[22] şi forma metatezată *miljoc* (f. 16^{v})[23].

Mai reţinem, ca particularităţi lingvistice ale acestei versiuni: formele de plural *foameţi* (f. 15^{r}), *grumazi* (f. 18^{r}) şi *visuri* (f. 14^{v}; cf. forma *visăle* [f. 14^{v}]), pronumele negativ *nime* (f. 14^{v}, 15^{r}, 17^{v}), locuţiunile adverbiale *de sine* „singur” (f. 16^{v}) şi *cu strâmbul* „nedrept, necinstit” (f. 18^{v}, 19^{r}), auxiliarul de tipul *are* la

[15] Gheţie, BD, p. 119–120; spre deosebire de textul de faţă, ms. G conţine şi forme monoftongate: *be* (p. 237), *ferbe* (p. 236) (cf. Mareş, *Cele douăsprezece vise*, p. 53).

[16] Gheţie, BD, p. 122–123.

[17] Gheţie, BD, p. 133–134.

[18] Gheţie, BD, p. 137–139; după cum se poate observa din ponderea exemplelor, durificarea lui *s* este mult mai răspândită în text decât durificarea consoanelor *z* şi *ţ*.

[19] Gheţie, BD, p. 140–141.

[20] Gheţie, BD, p. 142–145.

[21] Gheţie, BD, p. 147, 149; Ion Gheţie, *Evoluţia africatelor **ĉ** şi **ĝ** la fricative în Transilvania după 1700*, în „Fonetică şi dialectologie”, VI, 1969, p. 45–48.

[22] Gheţie, BD, p. 154–155.

[23] Ovid Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1915, p. 43; *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Puşcariu, partea II (ALR II), vol. I, Sibiu/Leipzig, 1940, material necartografiat 32, 2186/141. Şi cel mai vechi manuscris care conţine textul *Celor douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer* (CRV 31/43 BAR, filiala Cluj), copiat de asemenea în j. Sibiu, la Scorei, în 1636, conţine această formă metatezată (Mareş, *Cele douăsprezece vise*, p. 44).

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)

condiţionalul prezent pers. 3 pl. în *ară fi* (f. 16^{v}; cf. *s-ar cădea* [f. 18^{v}])[24], conjuncţia *deacă* „dacă” (f. 14^{v}), precum şi termeni ca *lepăda* „a rupe orice legătură cu cineva” (f. 16^{r}), *mâneştergură* „prosop, ştergar” (f. 16^{r}), *înmicşora* „a (se) micşora” (f. 15^{v}) (în opoziţie cu ms. G, care foloseşte verbul *a se mici* [p. 236][25]), *mişel* „sărac” (f. 16^{r}, 16^{v}, 19^{r}), *mumă* „mamă” (f. 17^{r}), *muncă* „chin” (f. 18^{v}), *neam* „rude” (f. 15^{v}, 16^{r}, 17^{r}), *râncheza* „a necheza” (f. 17^{r})[26], *tină* „noroi” (f. 17^{v}) şi *votri* „a mijloci coruperea sau prostituarea cuiva” (f. 17^{r}).

De asemenea, o altă trăsătură ce pledează pentru copierea textului în zona Sibiului este diftongarea vocalei *e* sub accent la *ea*, situaţie identică cu aceea din ms. G (copiat în Avrig, oraş lângă care se află satul Glâmboaca), în opoziţie cu manuscrisul P–C (copiat în Bihor), unde vocala *e* apare nediftongată în toate exemplele: *aceaea* (f. 19^{r} / p. 237)[27], *acealea* (f. 19^{r} / p. 237), *adeaseori* (f. 15^{r} / p. 235), *ceale* (f. 15^{r} / p. 235), *ceareţi* (f. 19^{r})[28], *desleage* (f. 14^{v} / p. 235), *doauosprăzeace* (f. 14^{v})[29], *fărădeleage* (f. 15^{v} / p. 236), *feate* (f. 17^{r} / p. 236), *leagea* (f. 15^{v}, 16^{r}, 18^{r} / p. 236, 237), *mearge* (f. 18^{v} / p. 237), *mearsă* (f. 14^{v} / p. 235), *petreace* (f. 16^{r} / p. 236), *seamne* (f. 15^{v} / p. 236), *vreame* (f. 15^{r}, 15^{v} / p. 235, 236), *vreamea* (f. 14^{v}, 15^{r}, 16^{r}, 16^{v}, 17^{r}, 17^{v}, 18^{r}, 18^{v}, 19^{r} / p. 235, 236, 237) (cf. însă *grele* [f. 15^{r}], dar *greale* în ms. G [p. 235]).

LOCUL VERSIUNII G_2 ÎN STEMA MANUSCRISELOR

La finalul articolului publicat anterior[30], ajungeam la stema pe care o reproducem mai jos. În vederea discuţiei care urmează, vom analiza textul nou-descoperit în raport cu manuscrisele G (copiat de Vasile Stănilovici din Avrig în anul 1787 şi publicat de Moses Gaster) şi P–C (copiat de Gheorghe Popovici-Cucuian în anul 1789, în localitatea Păuşe, din j. Bihor)[31]. Aceste două manuscrise derivă dintr-un intermediar comun şi sunt cele mai apropiate de varianta de faţă. În

[24] Aceeaşi alternanţă ne întâmpină şi în ms. G: *s-are cădea* (p. 237), dar *ar fi* (p. 236) (Mareş, *Cele douăsprezece vise*, p. 54).

[25] Mareş, *Cele douăsprezece vise*, p. 54.

[26] În cazul acestui cuvânt, versiunea de faţă, ca şi cea din ms. G, conţine forma cu *k´*, în opoziţie cu ms. P–C, unde *k´* a trecut la *t´*, în forma *rânteza* (cf. Mareş, *Cele douăsprezece vise*, p. 54–55).

[27] După bara oblică este notat numărul paginii din articolul în care Moses Gaster a publicat textul ms. G (pentru informaţiile bibliografice, vezi *supra*, nota 11).

[28] În cazul acesta, ms. G conţine forma de singular *ceri* (p. 237), unde diftongul era imposibil din punct de vedere fonetic.

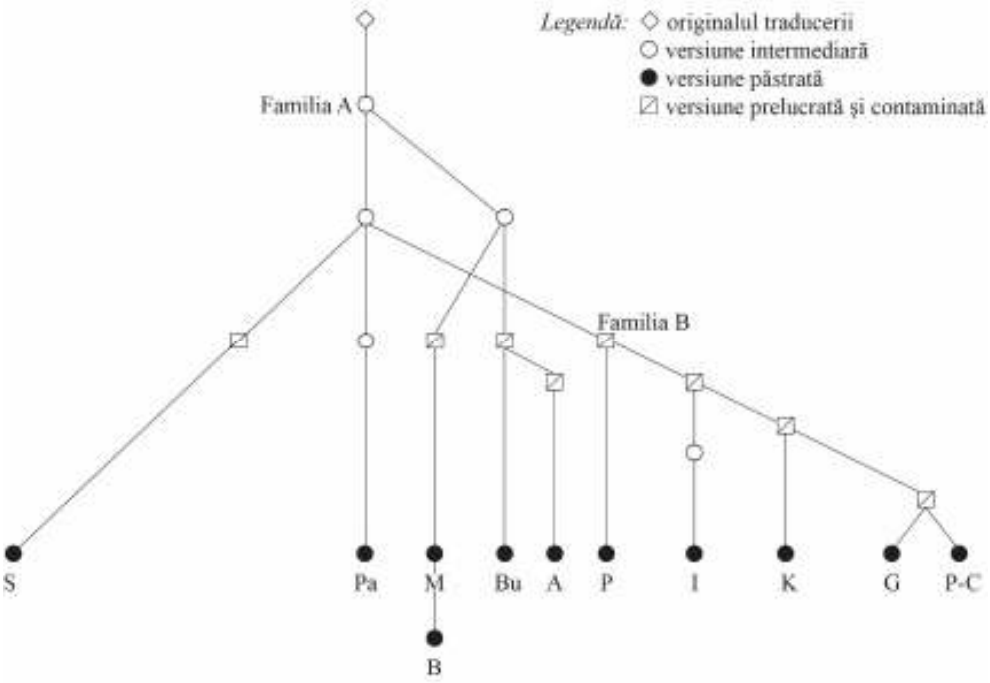
[29] În ms. G, numărul este redat prin cifre.

[30] Sava, *O nouă versiune*.

[31] Gabriel Ştrempel, *Catalogul manuscriselor româneşti*. Vol. III: *B.A.R. 3101–4413*, Bucureşti, 1987, p. 37–38; Mareş, *Cele douăsprezece vise*, p. 54. Întrucât ms. P–C nu a fost editat, pentru comparaţia manuscriselor am apelat direct la ms. rom. BAR 3170, care păstrează copia lui Gheorghe Popovici-Cucuian.

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)

primul rând, toate aceste trei manuscrise omit pasaje întregi din comentariul la primul vis, referitoare la apariţia cometelor şi a cutremurelor, precum şi la pustiirea cetăţilor[32]. În al doilea rând, numele cetăţii peste care domnea împăratul din text are în toate cele trei manuscrise forma Varihon, cu *r*-ul omis în ms. G[33]. În al treilea rând, diferenţele dintre cele trei manuscrise sunt mici, constând în general în lecţiuni greşite, omisiuni şi modificări ale topicii. Întrucât manuscrisul analizat a fost copiat în Glâmboaca, îi vom aloca sigla G_2, ceea ce înseamnă că vechea siglă G se va transforma în G_1.

Vom prezenta mai jos diferenţele dintre cele trei manuscrise, marcate cu litere aldine:

[32] Mareş, *Cele douăsprezece vise*, p. 90.

[33] Cf. Mareş, *Cele douăsprezece vise*, p. 69, 232. Dat fiind că ms. G pare a se fi pierdut, nefiind accesibil decât în ediţia publicată de Moses Gaster, eventualele greşeli şi omisiuni pot fi atribuite în egală măsură transcrierii moderne. Trei exemple sunt edificatoare în acest sens: la p. 236, Gaster transcrie „şi-ş vor îndrăgi nêmul mueri-şi. Mueri îş vor lăsa”, când din confruntarea cu celelalte două manuscrise avute în vedere reiese clar că aici trebuie transcris: „şi-ş vor îndrăgi nêmul mueri<i>. Şi mueri îş vor lăsa”; la p. 237, „popi săi” este o evidentă greşeală, forma corectă trebuind să fi fost „popi răi”; de asemenea, la aceeaşi pagină, „când va fi de a lurê” ar fi trebuit transcris „când va fi de a lu<a>rê”. Din aceste considerente, nu se poate spune cu deplină siguranţă că o anumită formă greşită este proprie manuscrisului sau nu.

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)

1) Titlul textului:„**Învăţătură** la vreamea de apoi” (G_1, p. 235; G_2, f. 14^v) / „**Cuvânt** de vreme de apoi” (P–C, f. 98^v).

2) Numele împăratului: **Sehaci** (G_1, p. 235; G_2, f. 14^v) / **Săhanciu** (P–C, f. 98^v). Diferenţa aceasta poate fi explicată prin omisiunea, comună în ms. G_1 şi G_2, a unui *n* suprascris şi prin faptul că, în ms. P–C, consoana *s* are invariabil caracter dur, în timp ce în ms. G_1 şi G_2, deşi predomină exemplele de cuvinte în care consoana *s* are caracter dur, există şi cuvinte în care *s* este moale[34]. Probabil că, în intermediarul după care au fost copiate ms. G_1 şi P–C, forma numelui era Sehanci, aşa cum de altfel apare şi în manuscrisele M şi B[35].

3) În opoziţie cu ms. G_1 şi G_2, ms. P–C conţine un adaos în introducerea textului: „Şi au văzut într-o noapte doauosprăzeace$_{G2}$/12$_{G1}$ visuri” (G_1, p. 235; G_2, f. 14^v) / „Şi au văzut într-o noapte 12 visuri **şi să spământă rău de visuri**” (P–C, f. 98^v).

4) „**Doamne Sehaci, visăle**$_{G2}$/visele$_{G1}$” (G_1, p. 235; G_2, f. 14^v) / „**Împărate, visările**” (P–C, f. 98^v).

5) „Zisă împăratul” (G_1, p. 235; G_2, f. 15^r) / „Zisă împăratul **Săhanciu**” (P–C, f. 98^v).

6) În descrierea de către împărat a primului vis, ordinea în care apar elementele este inversată: „Văzuiu$_{G2}$/Văzui$_{G1}$ un stâlp de aur; **din pământ până la ceriu** sta” (G_1, p. 235; G_2, f. 15^r) / „Văzuiu un stâlp de aur; **din ceriu până în pământ** sta” (P–C, f. 98^v).

7) În interpretarea pe care Mamer o dă primului vis, ms. P–C conţine un adaos: „Când va veni vreamea de apoi” (G_1, p. 235; G_2, f. 15^r) / „**Acela vis, împărate, este aşa**: Când va veni vreme de apoi” (P–C, f. 98^v).

8) „Bătrânii vor fi în minte **pruncească**” (G_1, p. 235; G_2, f. 15^r) / „Bătrânii vor fi în minte **pruncilor**” (P–C, f. 99^r).

9) „Vor fi **adeaseori foameţi**” (G_1, p. 235; G_2, f. 15^r) / „Vor fi **foameţi adesăori**” (P–C, f. 99^r).

10) În interpretarea primului vis, ms. G_2 conţine o omisiune: „Iară iarna va fi până în miiază-vară” (G_2, f. 15$^{r–v}$) / „**Şi [să]**$_{P-C}$ **va băga toamna în iarna**, iară iarna va fi până în miază-vară” (G_1, p. 235; P–C, f. 99^r).

11) „şi **neam aproape** să vor lua” (G_1, p. 235; G_2, f. 15^v) / „şi **neamul de-aproape** să vor lua” (P–C, f. 99^r).

12) „de **păcat** nu vor gândi” (G_2, f. 15^v) / „de **păcate** nu vor gândi” (G_1, p. 235; P–C, f. 99^r).

13) „nu vor şti cine **le iaste** tată” (G_1, p. 235–236; G_2, f. 15^v) / „nu vor şti cine **li-i** tată” (P–C, f. 99^r).

14) „domnii şi boiarii vor lucra fărădeleage” (G_2, f. 15^v) / „domnii şi boiarii$_{G1}$/ boierii$_{P–C}$ vor lucra fărădeleage$_{G1}$/fărădelege$_{P–C}$ **cu mişei**” (G_1, p. 236; P–C, f. 99^r).

[34] Vezi *supra*, p. 54.

[35] Mareş, *Cele douăsprezece vise*, p. 231–232.

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)

15) „luna nu-şi va da **lumi<i>** lumina sa" (G_2, f. 15^v) / „luna nu-şi $_{G1}$/nu-$ş_{P–C}$ va da lumina sa_{G1}/$ei_{P–C}$" (G_1, p. 236; P–C, f. 99^r).

16) „zilele să vor **înmicşora**" (G_2, f. 15^v) / „zilele să vor **mici**" (G_1, p. 236; P–C, f. 99^r).

17) „iară popii nu să vor cunoaşte din **oamenii** cei proşti" (G_1, p. 236; G_2, f. 15^v–16^r) / „iară popii nu să vor cunoaşte din cei proşti[36]" (P–C, f. 99^r).

18) „[şi]$_{G2}$ **dreptatea şi adevărul va peri**" (G_1, p. 236; G_2, f. 16^r) / „**dreptate va peri şi adevărul**" (P–C, f. 99$^{r–v}$).

19) O interpolare de la finalul primului vis, care până acum nu fusese consemnată decât în ms. G_1[37], este prezentă şi în ms. G_2: „Acesta-i un vis de pildă la $toţi_{G1}$/$tot\ omul_{G2}$" (G_1, p. 236; G_2, f. 16^r).

20) O inversiune a topicii mai amplă uneşte iarăşi manuscrisele G_1 şi G_2, în opoziţie cu ms. P-C, în cadrul întrebării pe care Mamer i-o pune împăratului pentru a afla al doilea vis: „**Iară al doilea vis – zisă filosoful –** cum l-ai văzut, împărate?" (G_1,p. 236; G_2,f. 16^r) / „**Şi iară zisă filosoful: Dară al doile vis** cum l-ai văzut, împărate?" (P-C, f. 99^v).

21) O altă diferenţă care grupează manuscrisele G_1 şi G_2 în contrast cu ms. P–C este datorată unei interpretări greşite a textului de către copistul acestui din urmă manuscris: „Văzuiu o muiare $ţiind_{G2}$/$ţiindu_{G1}$ **o mâneştergură**$_{G2}$/$mănăştergură_{G1}$" (G_1, p. 236; G_2, f. 16^r) / „Văzuiu o muiere ţiind **într-o mână o ştergură**" (P–C, f. 99^v).

22) „alta vor **apuca** a ţinea" (G_1, p. 236; G_2, f. 16^r) / „alta vor ţine" (P–C, f. 99^v).

23) „toţi oamenii **de** slujba lui Dumnezău nu vor gândi" (G_2, f. 16^r; P–C, f. 99^v) / „toţi oamenii **la** slujba lui Dumnezău nu vor gândi" (G_1, p. 236).

24) „[Dară]$_{G2}$ al treilea vis **cum l-ai văzut**?" (G_1, p. 236; G_2, f. 16^{r-v}) / „Al 3-le vis **cumu-l văzuşi**?" (P–C, f. 99^v).

25) „Întru una_{G2}/$într\text{-}una_{G1}$ era său, **într-alta** era apă, într-alta era unt" (G_1, p. 236; G_2, f. 16^v) / „Într-una era său, **într-una** era apă, într-alta era unt" (P–C, f. 99^v).

26) „Şi **din unt sărea în său, şi din său în unt**" (G_2, f. 16^v) / „Şi **sărea**$_{G1}$/$săriia_{P–C}$**din său**$_{G1}$/$seu_{P–C}$ **în unt şi din unt în său**" (G_1, p. 236; P–C, f. 99^v).

27) „oamenii vor **face** sate pe unde n-au **mai** fost **sate**" (G_1, p. 236; G_2, f. 16^v) / „oamenii vor <face> sate pre unde n-au fost" (P–C, f. 99^v).

28) „**Şi într-un cap** de sat va fi un bogat, şi în **celalalt**$_{G2}$/$cela_{G1}$ **cap de sat**, [**va fi**]$_{G1}$ alt bogat" (G_1, p. 236; G_2, f. 16^v) / „**Deci de o lature** de sat va fi un bogat, de **ceea lature**, alt bogat" (P–C, f. 99^v).

29) „pre cei **săraci şi** mişei **nu-i vor chema, măcară de le-ar fi şi rudă. Ci încă nici** nu-i vor vedea, măcară **şi fraţi să le fie**" (G_2, f. 16^v) / „pre cei [**săraci şi**]$_{G1}$ mişei nu [-i]$_{P–C}$ vor $vedea_{G1}$/$vede_{P–C}$, **macar**$_{G1}$/**măcar de**$_{P-C}$ **i-ar fi frate**" (G_1, p. 236; P–C, f. 99^v–100^r).

30) „Şi **multe** muieri îşi vor lăsa bărbaţii" (G_2, f. 17^r; P–C, f. 100^r) / „Muieri îş vor lăsa bărbaţii" (G_1, p. 236). În acest caz, din cauza omisiunii adjectivului

[36] Scris: прочи.

[37] Mareş, *Cele douăsprezece vise*, p. 90.

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)

pronominal *multe*, Moses Gaster leagă conjuncţia „şi” de la începutul frazei de cuvântul cu care se încheie fraza anterioară: „muieri-şi”.

31) „**atuncea**$_{G2}$/**atunci**$_{P\text{-}C}$ îşi$_{G2}$/îş$_{P–C}$ va votri muma **pre** fată [şi]$_{P–C}$[38] să o mărite” (G_2, f. 17^{r}; P–C, f. 100^{r}) / „îşi va votri muma **la** fată să o mărite” (G_1, p. 236).

32) „şi o va închide cu **alţii** în casă” (G_1, p. 236; G_2, f. 17$^{r–v}$) / „şi o va închide cu **altul** în casă” (P–C, f. 100^{r}).

33) „Şi **să vor împresura** şi de nime nu să vor ruşina” (G_1, p. 236; G_2, f. 17^{v}) / „Şi **soră pre soră va votri** şi de nime nu să vor ruşina” (P–C, f. 100^{r}). Lecţiunea „să vor împresura” este o coruptelă prezentă doar în ms. G_1 şi G_2, restul manuscriselor conţinând varianta prezentă în ms. P–C.

34) „Văzuiu o căţea într-un **loc** zăcând” (G_2, f. 17^{v}; P–C, f. 100^{r}) / „Văzuiu o căţea într-un **lac** zăcând” (G_1, p. 236). Este posibil ca aici să fie unul din acele locuri unde transcrierea lui Moses Gaster să conţină o greşeală.

35) „**La** vreamea de apoi, **atuncea va învăţa părintele**$_{G1}$/**părinţii**$_{G2}$ **pre fecior**$_{G1}$/**feciori**$_{G2}$ bine” (G_1, p. 236–237; G_2, f. 17^{v}) / „**Când va veni** vreme de apoi, **părinţii vor învăţa pre feciori** bine” (P–C, f. 100^{r}).

36) „**Îmbătrânit-aţi şi mintea v-aţi pierdut** şi nu ştiţi ce grăiţi” (G_1, p. 237; G_2, f. 17^{v}) / „**Bătrânit-aţi** şi nu ştiţi ce grăiţi” (P–C, f. 100$^{r–v}$).

37) „Văzuiu preoţi mulţi într-o tină până în grumazi” (G_1, p. 237; G_2, f. 17^{v}–18^{r}) / „Văzuiu preoţi mulţi **unde sta** într-o tină pân în grumazi” (P–C, f. 100^{v}).

38) „vor aduna **avuţii multe** şi cu **acealea** îşi vor băga **sufletul** în focul nestâns” (G_2, f. 18^{r}) / „vor aduna avuţii$_{G1}$/**avuţie**$_{P–C}$ multe$_{G1}$/**multă**$_{P–C}$ şi cu **aceaea**-ş$_{P–C}$/îşi$_{G1}$ vor băga **sufletele** [**în muncă**]$_{P–C}$ în focul nestins$_{G1}$/nestâns$_{P–C}$” (G_1, p. 237; P–C, f. 100^{v}).

39) „Cu cel dinainte păştea$_{G2}$/păşte$_{P\text{-}C}$ **iarbă**, iară cu cel dinapoi bea apă” (G_2, f. 18^{r}; P–C, f. 100^{v}) / „Cu cel dinainte păştea, iară cu cel dinapoi be apă” (G_1, p. 237).

---

[38] Atragem atenţia aici asupra unei posibile alte atestări a construcţiei de tipul *şi* + conjunctiv, specifică zonei în care a fost scris ms. P–C; pe de altă parte, grafia ar putea fi interpretată şi în felul următor: „îş va votri muma pe fată-şi să o mărite”. Cum însă nu am întâlnit astfel de construcţii în manuscrisul respectiv, iar cliticul reflexiv în dativ este caracterizat în toate ocurenţele inventariate de noi de *ş* dur (*ce-ş* [f. 100^{r}], *îş* [f. 100^{r}], *nu-ş* [f. 99^{r}, 100^{r}, 100^{v}], *-ş* [f. 100^{v}, 101^{r}]), credem că avem argumente pentru a interpreta construcţia drept una în care conjuncţia *şi* este marcă a conjunctivului. Pentru discuţia problemei, vezi Ion Gheţie, ***Şi**, semn al conjunctivului în graiul crişean*, în *Limba română*, XII, nr. 3, 1963, p. 247–260; Al. Rosetti, ***Şi** „să”, dans le nord-ouest de la Transylvanie*, în *Revue roumaine de linguistique*, IX, nr. 4, 1964, p. 395–396; Ion Gheţie, *Din nou despre **şi**, semn al conjunctivului în graiul crişean*, în *Studii şi cercetări lingvistice*, VI, nr. 5, 1965, p. 605–609; Romulus Todoran, *Despre **şi** „să” în graiurile dacoromâne*, în *Cercetări de lingvistică*, XI, nr. 2, 1966, p. 193–207; Ion Gheţie, *Un **hapax legomenon** în Codicele Sturdzan: **şi** = **(să)***, în *Limba română*, XVI nr. 2, 1967, p. 191–195; Diomid Strungaru, *Este atestat **şi** să în secolul al XVI-lea?*, în *Limba română*, XVI, nr. 1, 1967, p. 77–80; Romulus Todoran, *În legătură cu **şi** „să” în graiurile dacoromâne. **Căci**, conjuncţie completivă directă*”, în *Cercetări de lingvistică*, XIII, nr. 1, 1968, p. 35–38; Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, 1984, p. 306–307; Alexandru Mareş, *Despre vechimea lui **şi**, semn al conjunctivului*, în *Limba română*, LII, nr. 5–6, 2003, p. 449–450; Cristinel Sava, *Complementizatorii în limba română veche*, teză de doctorat, Bucureşti, 2012, p. 77.

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)

40) „Zisă filosoful” (G_1, p. 237; G_2, f. 18^r) / „Zisă **Mamer**” (P–C, f. 100^v).

41) „vlădicii vor pune popi **răi şi fără** [**de**]$_{G1}$ **carte**” (G_1, p. 237; G_2, f. 18^v) / „vlădicii vor pune popi **fără de carte şi răi**” (P–C, f. 100^v). În G_1, „popi săi”, o evidentă greşeală de transcriere (vezi *supra*, nota 33).

42) „mulţi popi vor fi, iară puţini **buni şi drepţi**” (G_1, p. 237; G_2, f. 18^v) / „mulţi popi vor fi, iară puţini **drepţi şi buni**” (P–C, f. 100^v).

43) „[Şi]$_{G2}$ iară zisă” (G_1, p. 237; G_2, f. 18^v) / „Iară zisă **filosoful**” (P–C, f. 100^v).

44) „Văzuiu **preste toată lumea mult mărgăritariu vărsat pre pământ**” (G_1, p. 237; G_2, f. 18^v) / „Vă<zuiu> **mult mărgăritariu vărsat preste toată lumea**” (P–C, f. 101^r).

45) „Zisă **Sihaciu**” (G_2, f. 19^r) / „Zisă **Săhaicea** (G_1, p. 237) / „Zisă **împăratul Săhanciu**” (P–C, f. 101^r).

46) „Zisă **Mamer**” (G_1, p. 237; G_2, f. 19^r) / „Zisă **filosoful**” (P–C, f. 101^r).

47) „Când va **veni** vreamea de apoi, atuncea vor duce oamenii avuţie la alţii să o ţie [**bine**]$_{G2}$” (G_1, p. 237; G_2, f. 19^r) / „Când va **fi** vreme de apoi, atunci vor duce oamenii avuţie **multă** la alţii să li-o ţie **bine**” (P–C, f. 101^r).

48) „Şi când o vor **duce**, o vor primi cu drag, iară când va fi **de a o lua-o**, o vor tăgădui” (G_2, f. 19^r) / „Şi când o vor **da**, o vor primi cu drag, iară când va fi **de alurea**$_{G1}$/**de-a luoare**$_{P–C}$, [o]$_{G1}$ vor tăgădui” (G_1, p. 237; P–C, f. 101^r).

49) „Nu ştim ce **ceareţi** şi ce mi-**aţi** dat” (G_2, f. 19^r) / „Nu ştim ce **ceri**$_{G1}$/**cei**$_{P–C}$ şi ce mi-**ai** dat” (G_1, p. 237; P–C, f. 101^r).

50) „Şi **cu jurământ va** să o ia înapoi” (G_1, p. 237; G_2, f. 19^r) / „Şi **vor jura** să o ia înapoi” (P–C, f. 101^r).

După cum se poate constata, în cele mai multe cazuri (34 la număr), manuscrisele G_1 şi G_2 merg împreună (exemplele 1–9, 11, 13, 17–22, 24, 25, 27, 28, 32, 33, 35–37, 40–44, 46, 47 şi 50), dar există şi situaţii în care ms. G_2 se grupează cu ms. P–C (exemplele 23, 30, 31, 34 şi 39) sau în care, dimpotrivă, G_2 face notă discordantă, fiind în opoziţie cu manuscrisele G_1 şi P-C (exemplele 10, 12, 14–16, 26, 29, 38, 48 şi 49). Într-un singur exemplu (45), fiecare manuscris din cele trei conţine o formă diferită proprie.

Dacă analizăm exemplele în care ms. G_2 face notă discordantă în raport cu ms. G_1, aliniindu-se cu ms. P–C, observăm că unele se datorează unor omisiuni de mică importanţă în ms. G_1 (exemplele 30 şi 39), unei posibile transcrieri greşite a ms. G_1 (exemplul 34) sau unor modificări minore, cum ar fi utilizarea unor prepoziţii diferite (exemplele 23 şi 31).

Cât priveşte exemplele în care ms. G_2 se află în opoziţie cu ambele manuscrise, unele se datorează unor omisiuni mai ample sau mai puţin ample în ms. G_2 (exemplele 10 şi 14) sau unor adăugiri în ms. G_2 (exemplul 15), altele se datorează alegerii formelor de singular în locul celor de plural sau invers (exemplele 12, 38 şi 49) ori alegerii altor termeni sau forme paradigmatice (exemplul 48). Diferenţele din urmă sunt inovaţii ale acestui manuscris în raport cu originalul. În cazul exemplului 49, intermediarul după care au fost copiate ms. G_1 şi P–C conţine la rândul lui o inovaţie, folosind pluralul în prima parte a expunerii: „Atuncea$_{G1, G2}$/ Atunci$_{P–C}$ vor duce **oamenii** avuţie [multă]$_{P-C}$ la **alţii** să [li-]$_{P–C}$ o ţie [bine]$_{G2, P–C}$”

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)

(G_1, p. 237; G_2, f. 19^r; P-C, f. 101^r); toate celelalte manuscrise (cu excepţia ms. K şi Bu, care nu includ şi materia acestui vis[39]) conţin singularul: „**un om** va duce avuţiia lui la **un vecin de aproape** să i-o ţie, iar acela o va lua şi-i va părea bine” (Pa, f. 129$_v$), „**un om** va duce avuţie la **altu vecinu** să i-o ţie, iar acela o va loa avuţie celuie şi<-i> va părea bine” (S, f. 32^v), „el va duce, **un om**, avuţie lui la **vecinul său cel de aproape** să o păzască, iară el o va lua şi-i va părea bine” (P, f. 200^r), „**un om** va duce avuţiia sa la **alt om, la un vecin al său de aprope**, şi o va da să o ţie, iar acel om o va lua şi-i va păre bine” (M, f. 44^v; B, f. 46^v), „**un priiatin** va da avuţie sa la **alt priiatin** să o ţie până când s-a întorce sau când îi va trebui” (A, f. 179^v). Prin urmare, ms. G_2 nu face decât să inoveze şi mai mult, folosind în mod consecvent pluralul în tot pasajul: „Când va veni vreamea de apoi, atuncea vor duce oamenii avuţie la alţii să o ţie bine. Şi când o vor duce, o vor priimi cu drag, iară când va fi de a o lua-o, o vor tăgădui şi vor zice: «Nu ştim ce ceareţi şi ce mi-aţi da*t*»” (f. 19^r).

Alte diferenţe care separă ms. G_2 de celelalte două manuscrise se datorează, credem, contaminării cu o variantă diferită. Aici încadrăm exemplele 16, 26 şi 29. În exemplul 16, ms. G_2 conţine verbul „a se în micşora”, asemenea ms. S, Pa, M, B, K şi I[40] (care conţin forma neprefixată „a se micşora”), în loc de „a se mici”, verbul folosit în ms. G_1 şi P–C. Pentru explicarea exemplului 26, trebuie să pornim de la ordinea în care apar cele trei căldări. Astfel, în manuscrisele în care ordinea este: căldarea cu unt, căldarea cu apă şi căldarea cu seu sau căldarea cu unt, căldarea cu seu şi căldarea cu apă (S, P, Pa), deci în manuscrisele unde căldarea cu unt este menţionată înaintea celei cu seu, se urmează înşiruirea firească a conţinuturilor celor două căldări: din unt sar stropi în seu şi din seu în unt. În celelalte manuscrise (G_1, M, B, A)[41], unde ordinea căldărilor este inversată, cea cu unt fiind menţionată după cea cu seu, se urmează de asemenea înşiruirea firească: din seu sar stropi în unt şi din unt în seu. O situaţie de contaminare ne întâmpină în ms. I, în care căldarea cu unt este înaintea celei cu seu, dar apoi se relatează de două ori cum sar stropii dintr-o căldare în alta, mai întâi urmându-se înşiruirea logică, apoi reluându-se în ordinea inversă: „trei căldări fierbând într-o pară de foc: într-una era unt, într-una era său, cea de mijloc era cu apă. Şi stropiia cea cu unt în cea cu seu şi săriia stropii prestre cea cu apă şi nu cădea în apă, ci stropiia săul în unt şi untul în său, iar în cea cu apă un pic nu cădea”[42]. În cazul ms. G_2 putem presupune o contaminare cu un manuscris conţinând prima variantă.

În ce priveşte exemplul 29, putem presupune din nou o contaminare. Astfel, cele mai vechi manuscrise (S şi P) conţin varianta cea mai scurtă a pasajului: „pri cel sărac nu-l va chima, măcar să i-ar fi frate” (S, f. 32^r); „săracii nu-i va chema, măcară de i-are hi frate” (P, f. 197^v). Apoi, în familia A, pasajul se amplifică prin

[39] În dreptul ms. I nu ne putem pronunţa întrucât nu am avut la dispoziţie manuscrisul sau transcrieri ale acestuia pentru porţiunea respectivă.

[40] Ms. P şi A nu conţin acest fragment.

[41] Ms. K şi Bu nu conţin materia acestui vis.

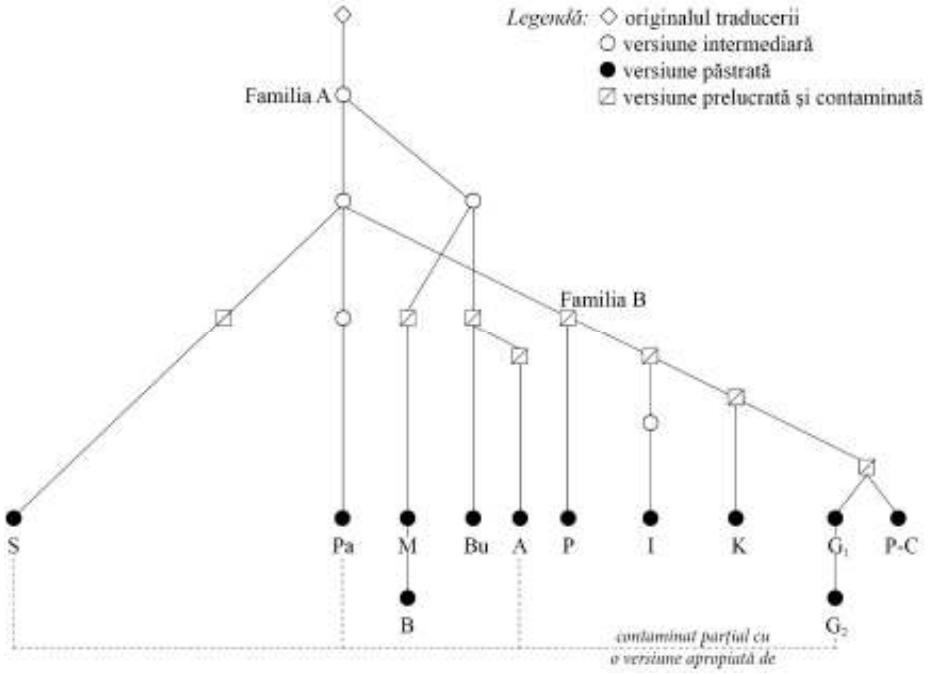
[42] Mareş, *Cele douăsprezece vise*, p. 234.

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)

adăugarea încă unui verb: „pre cel sărac nu-l vor chema, nici îl vor socoti, măcar de i-ar fi frate” (Pa, f. 128^{r}); „pre cel sărac nu-l vor chema, nici vor căuta de dânsul, măcar frate de i-ar fi” (M, f. 41^{v}; B, f. 42$^{r–v}$); „iară pe cel sărac, măcar c-a fi apropi, nu l-or chema, ca când nice l-ar vide, măcar şi frate să le fie” (A, f. 177$^{r–v}$). Forma din textul nostru se apropie de cea din ms. A atât prin folosirea celor două verbe („a chema” şi „a vedea”), cât şi prin posibila interpretare greşită a expresiei „a fi aproape” ca însemnând „a fi rudă”. Presupunem aşadar, în acest caz, o contaminare cu un manuscris conţinând un text asemănător cu cel din ms. A; pentru a explica şi celelalte două exemple discutate mai sus, putem lua în considerare şi o contaminare cu ms. S sau Pa.

Pentru a rezuma discuţia de mai sus, o interpolare precum aceea din exemplul 19 sau o coruptelă precum aceea din exemplele 2 şi 33, care sunt comune doar manuscriselor G_1 şi G_2, precum şi copierea celor două manuscrise în localităţi foarte apropiate ne îndreptăţesc să tragem concluzia că ms. G_2 a fost copiat după ms. G_1. Diferenţele dintre ele pot fi datorate transcrierii greşite a ms. G_1 în ediţia publicată de Moses Gaster (cum ar fi numele cetăţii şi exemplul 34), unei variaţii lexicale şi morfologice fireşti (exemplele 12, 23, 31, 38 şi 48), unor omisiuni (exemplele 10 şi 14) sau inovaţii (exemplele 15 şi 49) ale ms. G_2 sau contaminării cu alt manuscris (exemplele 16, 26 şi 29). Situaţiile în care ms. G_2 se grupează cu ms. P–C, în opoziţie cu ms. G_1 (exemplele 23, 30, 31, 34 şi 39), pot fi întâmplătoare.

Prezentăm mai jos stema refăcută în urma constatărilor din această secţiune, incluzând în ea şi acest manuscris inedit:

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)

CONCLUZII

Textul *Învăţăturii la vreamea de apoi* conservat în ms. G_2 este o copie fragmentară după ms. G_1, realizată în localitatea Glâmboaca, j. Sibiu, de un copist necunoscut, cândva după anul 1790. Date fiind concluziile privind filiaţia acestui manuscris, precum şi consideraţiile filologice prezentate mai sus, putem afirma totuşi cu o oarecare probabilitate că activitatea de copiere a acestui text a avut loc în jurul anului 1790, şi nu cu mult după. Importanţa acestei copii rezidă în faptul că aduce lumină asupra unor posibile omisiuni sau greşeli ale ms. G_1 sau ale transcrierii efectuate de Moses Gaster, dat fiind că manuscrisul publicat de regretatul cercetător pare a se fi pierdut astăzi.

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Am reprodus textul în transcriere interpretativă. Pentru modul de interpretare a grafiilor, vezi *Crestomaţia limbii române vechi.* Volumul I: *1521–1639*, alcătuit de Emanuela Buză, Magdalena Georgescu, Alexandru Mareş şi Florentina Zgraon, coord.: Alexandru Mareş, Bucureşti, 1994, p. 44–48.

ÎNVĂŢĂTURĂ[1] LA VREAMEA DE APOI 14v

Fost-au într-o cetate ce să chiema Varihon un împărat ce-l chiema Sehaci.

Şi au văzut într-o noapte doauosprăzeace visuri şi nu să afla nime[2] să le desleage. Dară să aflară un om ce-i era numele Mamer şi era cărturariu mare şi filosof. Şi deacă mearsă la împăratu, zisă: „Doamne Sehaci, visăle tale nu ţi-s de rău, ci Dumnezău au arătat ţie ce va să fie la vreamea de apoi. Ce-mi spune: visu[3] 15r
dintâiu // cum l-ai văzut?”

Zisă împăratu*l*: „Văzuiu un stâlp de aur; din pământ până la ceriu sta”.

Zisă Mamer filosofu*l*: „Când va veni vreamea de apoi, mult rău va fi preste toată lumea. Şi într-acea vreame, va peri dreptatea şi gândurile ceale bune, şi cuvinte dumnezăieşti nime nu va grăi, ci tot drăceşti. Şi bătrâni<i> vor fi în minte pruncească, şi toţi oamenii[4] vor cădea în păcate grele şi nu să vor pocăi. Şi vor fi

[1] Scris de două ori; în prima ocurenţă, cuvântul este scris de altă mână decât cea care a copiat textul. ✧

[2] Scris: **нине**. ✧

[3] Scris: **вїисѵ**. ✧

[4] Scris: **ѡмени**. ✧

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)

15v adeaseori foameţi, iară iarna[5] va fi până în miiază-/vară. Şi vor sămăna oamenii[4] de toate seminţile şi sămânţă până la sămânţă nu va ajunge; multe vor sămăna oamenii[4], dară puţin vor secera. Într-acea vreame, feciori<i> nu vor cinsti pre părinţi<i> săi şi neam aproape să vor lua, de păcat nu vor gândi. Şi curvele[6] vor[7] face prunci şi nu vor şti cine le iaste tată. Într-acea vreame, domni<i> şi boiari<i> vor lucra fărădeleage, şi mulţi oameni[4] vor lăsa leagea lor şi alta vor apuca a ţinea. Atuncea, soarele să va întuneca şi luna nu-şi va da lumi<i> lumina sa. Zilele să vor
16r înmicşora şi multe seamne să vor arăta. Iară popi<i> nu să // vor cunoaşte din oamenii[4] cei proşti, ci vor fi mincinoşi, şi dreptatea şi adevărul va peri. Acesta-i un vis de pildă[8] la tot omul".

„Iară al doilea vis", zisă filosoful, „cum l-ai văzut, împărate?"

Şi zisă împăratu*l*: „Văzuiu o muiare ţiind o mâneştergură din ceriu până în pământ spânzurată".

Şi zisă filosoful: „Când va veni vreamea de apoi, leagea dreaptă o vor lăsa şi alta vor apuca a ţinea. Şi toţi oameni<i> de slujba lui Dumnezău nu vor gândi şi de neamul să<u> cel mişăl să vor lepăda şi cu streini<i> vor petreace".

16v Şi iară zisă filosoful: „Dară al treilea vis / cum l-ai văzut?"

Şi zisă împăratul: „Văzuiu trei căldări ferbând într-o pară de foc. Întru una era său, într-alta era apă, într-alta era unt. Şi din unt sărea în său, şi din său în unt, iară în apă nu cădea, ce ferbea de sine".

Şi zisă filosofu*l*: „Când va veni vreamea de apoi, oameni<i> vor face sate pe unde n-au mai fost sate. Şi într-un cap[9] de sat va fi un bogat, şi în celalalt cap de sat, alt bogat, şi în miljoc vor fi săraci. Deci bogatu*l* va chema pre bogat de-l va ospăta, iară pre cei săraci şi mişei nu-i vor chema, măcară de le-ară fi şi rudă. Ci
17r încă nici[10] nu-i vor vedea[11], măcară şi fraţi să le fie. Şi // toţi oameni<i> vor fi făţarnici, nu-şi vor căuta de neamul său, ce-şi vor urî părinţi<i> şi fraţi<i> şi-ş vor îndrăgi neamu*l* muieri<i>. Şi multe muieri îşi vor lăsa bărbaţi<i> şi vor fugi cu alţi<i>. Şi muieri bătrâne să vor mărita după cei tineri, şi oameni bătrâni vor luo feate, că atuncea nu va fi ruşine în oameni; şi nicio muiare nu va fi bună".

Şi iară zisă filosoful: „Al patrulea vis cum l-ai văzut?"

Zisă împăratu*l*: „Văzuiu o iapă bătrână unde rodea nişte fân, iară mânzul râncheza dintr-însa".

---

[5] Scris iniţial: **ꙗръ**, apoi corectat în **ꙗрна**. ✧

[6] Inserat de altă mână, cu un creion: **съ**. ✧

[7] Inserat de altă mână, cu un creion: **ѳ҃ѵтє ши вор**. ✧

[8] Scris: **пїилдъ**. ✧

[9] Scris iniţial: **кап**, apoi corectat în **кап**. ✧

[10] Scris: **вѣдѣ**. ✧

[11] Scris: **ниъ**. ✧

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)

Iară zisă filo<soful>: „Când va veni vreamea de apoi, atuncea îşi va votri muma pre fată să o mărite şi o va închide / cu alţi<i> în casă. Şi să vor împresura şi 17[v] de nime nu să vor ruşina”.

Şi iară zisă filosoful: „Al cincilea vis cum l-ai văzut?”

Zisă împăratul: „Văzuiu o căţea într-un loc zăcând, iară căţăi<i> lătra dintr-însa”.

Iară zisă filosofu*l*: „La vreamea de apoi, atuncea va învăţa părinţi<i> pre feciori bine, iară feciori<i> nu vor asculta, ce vor zice: «Îmbătrânit-aţi şi mintea v-aţi pierdut şi nu ştiţi ce grăiţi». Iară părinţi<i> să vor ruşina şi vor tăcea”.

Iară zisă filosoful: „Al şasălea vis cum l-ai văzut?”

Zisă împăratu*l*: „Văzuiu preoţi mulţi într-o tină // până în grumazi”. 18[r]

Zisă filosofu*l*: „La vreamea de apoi, învăţa-vor preoţi<i> pre oameni[4] în leagea lui Dumnezău, iară ei cu sine nu or ţinea, ce vor aduna avuţii multe şi cu acealea îşi vor băga sufletu*l* în focul nestâns”.

Iară zisă filosofu*l*: „Al şaptelea[12] vis[13] cum l-ai văzut?”

Zisă împăratul: „Văzuiu un cal frumos unde avea doauo capete, unu*l* dinainte[57], altul dinapoi[14]. Cu cel dinainte[14] păştea iarbă, iară cu cel dinapoi[15] bea apă”.

Zisă filosoful: „Când va veni vreamea de apoi, atuncea va judeca / cu 18[v] strâmbul pentru plata şi vlădici<i> vor pune popi răi şi fără carte, care nu s-ar cădea, numai pentru plata. Şi mulţi popi vor fi, iară puţini buni şi drepţi. Şi de Dumnezău nu le va fi frică, nici de oameni[16] ruşine, şi nu-ş vor aduce aminte că vor mearge în munca iadului”.

Şi iară zisă: „Al optulea vis cum l-ai văzut?”

Zisă împăratu*l*: „Văzuiu preste toată lumea mult mărgăritariu[17] vărsat pre pământ. Şi căzu foc din ceriu şi arsă tot”.

Şi zisă filosofu*l*: „La vreamea de apoi, atuncea toţi oameni<i> vor fi neguţători, şi cei bogaţi vor face mincinoşi pre cei săraci şi vor // lua-o cu strâmbu*l* de la cei 19[r] mişăi şi cu acealea îş vor piarde sufletu*l*”.

Iară zisă Mamer: „Al 9<-lea> vis cum l-ai văzut?”

Zisă Sihaciu: „Văzuiu lucrători mulţi unde lucra într-un loc”.

Zisă Mamer: „Când va veni vreamea de apoi, atuncea vor duce oameni<i> avuţie la alţi<i> să o ţie bine. Şi când o vor duce, o vor priimi[18] cu drag, iară când va fi de a o lua-o, o vor tăgădui şi vor zice: «Nu ştim ce ceareţi şi ce mi-aţi da*t*». Şi cu jurământ va să o ia înapoi. Şi pentru aceaea îş vor piiarde sufletele”.

Şi iară zisă:

---

[12] Scris: **шаптѣлѣ**.✧

[13] Scris: **вїис**. ✧

[14] Scris: **ди" напои**. ✧

[15] Scris: **ди" наинте**. ✧

[16] Scris: **ωмени**. ✧

[17] Scris: **мъръгъритарю**. ✧

[18] Scris: **прїими**; altă lecţiune posibilă: *primi*.

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)

A NEW TRANSYLVANIAN COPY OF *THE TWELVE DREAMS IN THE INTERPRETATION OF MAMER*

(Abstract)

In this paper, we publish an edition of a new copy of the apocalyptic book *The Twelve Dreams in the Interpretation of Mamer*. The manuscript is not mentioned in any catalogue, since it was found in a dossier at the Library of the Romanian Academy containing documents and fragments of manuscripts never indexed before. It is a copy of an earlier one, which seems to be lost now, but was published by Moses Gaster in 1900 and then again in 1925. The text was copied by an unknown person in the village of Glâmboaca, near the city of Avrig, somewhere around the year 1790.

Cuvinte-cheie: cele douăsprezece vise, Mamer, Sahanci, apocalipsă, copie nepublicată.

Keywords: the twelve dreams, Mamer, Sahanci, apocalypse, unpublished copy.

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
Bucureşti, Calea 13 Septembrie, nr. 13

BDD-A31886 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:11:19 UTC)